

GERMANIZMI U NARODNOM LISTU OD 1955. DO 2005. GODINE

Tomislav KRPAN

Odjelu za turizam i komunikacijske znanosti
Sveučilište u Zadru

UDK: <811.163.42'373.45:811.112.2>

:070(497.5 Zadar)“1955/2005“:

Izvorni znanstveni rad/Original scientific article

Primljeno: 4.4.2013.

SUMMARY

Language contacts have always been the result of historical and cultural contacts. German influence on the Croatian language has been going on for centuries. This paper shows the presence and use of loanwords taken from the German language with regard to the respective subject areas in specific volumes of the newspaper “Narodni list”, as well as adaptations of German loanwords on morphological and semantic levels. As a basis for the research of germanisms we used a weekly newspaper “Narodni list”, published in the period between 1955 and 2005. The results that we obtained show a great representation of germanisms in the selected years on the analyzed weekly newspaper.

Keywords: germanism, Croatian language, German language, newspapers, language adaption

UVOD I CILJ ISTRAŽIVANJA

Tijekom svoje povijesti hrvatski je jezik bio izložen raznim jezičnim i civilizacijskim utjecajima¹. Nakon latinskoga jezika, najznačajniji je utjecaj na hrvatski standardni jezik, kao i na razne hrvatske regiolekte i lokalne govore, ostavio njemački jezik².

¹ Povijesni pregled utjecaja njemačkoga jezika na hrvatski jezik daju primjerice Žepić, Stanko, *Zur Geschichte der deutschen Sprache in Kroatien*. Zagreber germanistische Beiträge 11, Zagreb 2002, pp. 209-227., i Štebih, Golub, Barbara, *Germanizmi u kajkavskome književnom jeziku*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb 2010.

² Stojić, Aneta, *Semantička prilagodba nadregionalnih njemačkih posuđenica*, Fluminensia, god. 18, br. 1, Rijeka 2006, pp. 51-63 je u svom radu opisala potpunu prilagodbenost utvrđenih nadregionalnih njemačkih posuđenica na semantičkoj razini.

Njemački je jezik u europskom, a posebno u srednjeeuropskom prostoru, godinama imao vrlo važnu ulogu na više razina, a u mnogim zemljama srednje i jugoistočne Europe bio je i službeni jezik. Međusobni dodiri, utjecaji i prožimanja hrvatskog i germanskog stanovništva trajali su stoljećima, a kao posljedica i rezultat tih povijesnih, kulturnih, gospodarskih i političkih odnosa svakako su i vrlo intenzivni jezični dodiri. S druge strane međusobni dodiri na području jezika, kao i utjecaj koji je njemački jezik kroz povijest ostavio na hrvatski jezik, vidljivi su na primjerima germanizama, tj. posuđenica iz njemačkog jezika³. Utjecaj njemačkog jezika na hrvatski ogleđa se na različitim jezičnim razinama: fonološkoj, morfološkoj, semantičkoj, leksičkoj, sintaktičkoj te stilističkoj. Najizraženiji se utjecaj očituje na leksičkoj razini koja je zbog svoje otvorenosti sklona različitim promjenama, pa tako i primanju elemenata drugih jezika.

Cilj rada je prikazati zastupljenost i učestalost posuđenica iz njemačkoga jezika na korpusu zadarskih tjednih novina "Narodni list" od 1955. do 2005. godine te navesti njihovu tematsku zastupljenost s obzirom na pojedina godišta novina. Moramo naglasiti da su posuđenice iz njemačkoga jezika slabo opisivane u jeziku tiska, opisivane su uglavnom na temelju govora i raznih istraživanja s informantima, stoga ovim radom želimo pridonijeti istraživanju germanizama u novinskim člancima⁴. U radu će se naznačiti kulturno-povijesni kontekst hrvatsko-njemačkih dodira na području sjeverne Dalmacije i grada Zadra. Također će se opisati postupci morfološke i semantičke prilagodbe utvrđenih njemačkih posuđenica na hrvatski jezik. Odabirom upravo ovih godišta analiziranog tjednika *Narodni list* željeli smo utvrditi razloge izvanjezičnih promjena i koje su to situacije utjecale na uporabu germanizama u određenom razdoblju. Na području grada Zadra, kao i na cijelom sjevernodalmatinskom prostoru, germanske posuđenice su se nalazile u posebnoj situaciji, budući da je značajan utjecaj talijanskog jezika na hrvatski jezik. U sjevernodalmatinskom području talijanske su posuđenice na isti način kao germanske u kajkavskom području prioritetni sastavni dio "najbližeg" lokalnoga, familijarnoga govora. Stoga se od istraživanja prisutnosti germanizama u zadarskom području očekuju zanimljivi

³ O pojmu posuđenica više vidjeti u: Riehl, Claudia Maria, *Sprachkontaktforschung, Eine Einführung*, Günter Narr Verlag, Tübingen 2004, p. 31.

⁴ Novine predstavljaju zanimljiv izvor za proučavanje posuđenica, jer prema Skelin-Horvat, Anita, *Posuđivanje u jezik u dvama razdobljima*, *Suvremena lingvistika* 57/58, Zagreb 2005, pp. 96-98, imaju zadaću informirati, zabaviti i propagirati, što omogućuje proučavanje posuđenica iz različitih područja ljudskog života i djelovanja. Pored toga, jezični stil novina odobrava upotrebu posuđenica. Germanizme u novinskim člancima istraživali su Pavić Pintarić, Anita i Biljan, Nikolina, *Germanizmi u ličkom tjedniku "List"*, *Didaktički putokazi*, 58, 2011, pp. 46-49. Autorice u radu istražuju utjecaj njemačkoga jezika u Lici i na korpusu tekstova u novinama "List" utvrđuju ukupno 401 germanizam, od čega je 179 različitih germanizama. Krpan, Tomislav, *Germanizmi u hrvatskom jeziku sjeverne Dalmacije*, Sveučilište u Zadru, Zadar 2007., istražuje germanizme na korpusu dnevnih i tjednih novina sjeverne Dalmacije u kojima bilježi znatnu uporabu posuđenica iz njemačkoga jezika.

rezultati i neke nove spoznaje u okviru teorije jezičnih kontakata u sjecištu slavenske, romanske i germanske kulture⁵.

Korpus koji će se analizirati odnosi se na pisani jezik odabranih godišta tjednika "Narodni list". Germanizme ćemo navoditi i izolirano u pripadajućim klasama, te u rečenicama, koje su utvrđene u korpusu. Za izvornu riječ u njemačkom jeziku koristit ćemo riječ "model", a za posuđenu riječ "germanizam", "posuđenica" ili "replika".⁶ Pojam "germanizam" koristit ćemo u najširem značenju, tj. za svaku «posuđenicu koja je došla bilo posrednim bilo neposrednim putem s njemačkog govornog područja». U ovome radu pozivamo se i na istraživanja autora koji su analizirali posuđenice iz njemačkoga jezika u novinskim člancima, a kao izvore koristili smo Klaićev⁷, Anić-Goldsteinov Rječnik stranih riječi⁸ i Anićev Rječnik hrvatskoga jezika⁹, te Dudenov jednojezični njemački rječnik¹⁰, Dudenov veliki rječnik stranih riječi¹¹, Dudenov etimološki rječnik¹², Klugeov etimološki rječnik njemačkog jezika¹³ te Austrijski rječnik¹⁴.

ODREĐENJE POJMA "GERMANIZAM"

S obzirom da je pojam germanizam heterogen, o čemu su pisali mnogi strani i domaći autori¹⁵ pritom iznoseći različita mišljenja i pristupe, mali broj autora daje definiciju pojma, navest ćemo samo nekoliko autora koji određuju pojam posuđenica iz njemačkog jezika, koje se u lingvističkoj literaturi nazivaju "germanizmima". S. Babić definira pojam germanizam tako da tvrdi da "sve što u hrvatskom jeziku potječe neposredno ili posredno iz njemačkoga jezika možemo smatrati germanizmom, ali je očito da svi tako određeni germanizmi nisu istovrsni"¹⁶. U pokušaju što boljeg određivanja i preciziranja pojma *germanizam* isti autor razlikuje prave i neprave germanizme. Nepravi germanizmi nazvani

⁵ O zastupljenosti i ulozi germanizama na području sjeverne Dalmacije navodimo istraživanje T. Krpana. U: Krpan, Tomislav, *Germanizmi u hrvatskom jeziku sjeverne Dalmacije*, Sveučilište u Zadru, Zadar 2006.

⁶ Integralni elementi jezika primaoca, odnosno posuđene leksičke jedinice u tradicionalnoj se lingvistici i u općem jeziku nazivaju posuđenicama (njem. *Lehnwort*, engl. *loan word*), dok aktualna terminologija dodirnoga jezikoslovlja rabi izraz *replika*. *Model* je pak termin za element jezika davaoca koji se pri procesu jezičnoga posuđivanja najprije pojavljivao u iskazima govornika jezika primaoca, a zatim se društvenim sankcioniranjem i sistemskolingvističkom adaptacijom premetnuo u odgovarajuću repliku u sklopu sustava jezika primaoca. Usp. Piškorec, Velimir, *Germanizmi u govorima durđevačke Podravine*, FF-press, Zagreb 2005, p. 27.

⁷ Klaić, Bratoljub, *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 1998.

⁸ Anić, Vladimir/Goldstein, Ivo, *Rječnik stranih riječi*, Novi liber, Zagreb 1999.

⁹ Anić, Vladimir, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi liber, Zagreb 1998.

¹⁰ Duden, *Deutsches Universalwörterbuch A-Z*, Dudenverlag, Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich 1996.

¹¹ Duden, *Das große Fremdwörterbuch*, Dudenverlag, Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich 2007.

¹² Duden, *Das Herkunftswörterbuch*, Duden Band 7, Bibliographisches Institut, Mannheim, Wien, Zürich 1963.

¹³ Kluge, Friedrich, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, Walter de Gruyter, Berlin 1975.

¹⁴ *Österreichisches Wörterbuch 1-2*, ur. H. Fussy/U. Steiner, News Edition 2001.

¹⁵ Od stranih autora koji su istraživali posuđenice iz njemačkog jezika na prostoru Hrvatske i nekadašnje Jugoslavije izdvajamo H. Striedter-Temps, E. Schneeweisa, M. Rammelmeyera, W. Oschliesa, a od hrvatskih autora M. Gojmerca, I. Medića, N. Ivanetić, A. Pavić Pintarić, A. Stojić, V. Piškorca, B. Štebih Golub, T. Talangu, M. Turk, S. Turkovića i S. Žepića.

su i polugermanizmima, koji su u hrvatski jezik došli kao posljedica utjecaja nekog trećeg jezika ili prividnim germanizmima, a to su nenjemačke riječi, koje su došle u hrvatski preko njemačkog jezika. Polugermanizmi bi bili npr. *frtalj*, *hahar* ili *huncut*, pri čemu je mađarski, ili, u riječi *sala*, talijanski jezik bio posrednik. Simeon (1969.) daje za riječ germanizam tri značenja: «1. općenito nešto što je svojstveno Njemačkoj, a uvedeno je u drugih naroda ili u druge jezike (običaj, jezik itd); 2. znači riječ, izraz konstrukciju svojstvenu njemačkom jeziku, uzetu samu po sebi ili unesenu u druge jezike ili pak načinjenu prema njemačkom jeziku i 3. u širem smislu – riječ, izraz, ili konstrukcija preuzeta iz bilo kojega germanskog jezika ili načinjena prema njemu, koja nije u skladu s jezikom u koji je ušla.»¹⁷ N. Ivanetić u radu *Germanismen in der čakavischen Mundart von Bribir* pri određivanju definicije pojma "germanizam" poziva se na Simeona (1969) i navodi: "Najprije se postavlja pitanje što se germanizmom smatra, pod tim pojmom se obično podrazumijevaju jezični elementi, koji potječu, kako iz njemačkih, tako i iz ostalih germanskih jezika".¹⁸ Očigledno je da se u većini slučajeva *germanizam* definira kao riječ preuzeta iz njemačkoga te da se ona prilagođuje sustavu jezika koji ju preuzima. Stoga ćemo preuzeti definiciju po kojoj *germanizam* znači "njemačku riječ koju iz njemačkog jezika neposredno ili posredno preuzima hrvatski kao jezik primalac, a njezina adaptacija, koja počinje u trenutku kad se prvi put upotrijebi u jeziku primaocu, traje sve dok se potpuno ne integrira u sustav toga jezika".¹⁹ U našem radu pod pojmom *germanizam* podrazumijevamo sve riječi posuđene iz njemačkog jezika, koje su posrednim ili neposrednim putem došle u hrvatski jezik. Tako bismo, dakle, mogli *germanizam* definirati kao svaku riječ iz njemačkog jezika koja je neposrednim ili posrednim putem došla u hrvatski jezik i koja je s vremenom doživjela proces adaptacije. U našoj definiciji *germanizma* naglašavamo činjenicu da se radi o riječi preuzetoj iz njemačkoga jezika koja se kao strana riječ tijekom transfera mora prilagoditi da bi se mogla integrirati u sustav hrvatskoga jezika.²⁰

¹⁶ Babić, Stjepan, Njemačke posuđenice u hrvatskom književnom jeziku. U: Hrvatska jezikoslovna čitanka, Globus, Zagreb 1990., pp. 217.

¹⁷ Simeon, Rikard, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva I, II*, Matica hrvatska, Zagreb 1969, p. 396.

¹⁸ "Erstens stellt sich die Frage danach, was mit Germanismus gemeint ist, denn gewöhnlich versteht man darunter Sprachelemente, die sowohl aus der deutschen als auch aus anderen germanischen Sprachen stammen". U: Ivanetić, Nada, *Germanismen in der čakavischen Mundart von Bribir* Zagreber germanistische Beiträge, br. 6 Zagreb 1997, p. 111.

¹⁹ Filipović naglašava da želimo li odrediti porijeklo adaptiranoga germanizma ili kojeg drugog *-izma*, treba se vratiti u jezik davalac, njemački ili koji drugi jezik, i utvrditi njegov izvor, tj. onu riječ u jeziku davaocu od koje se razvila posuđenica. U: Filipović, Rudolf, *Jeziči u kontaktu i jezično posuđivanje*, Suvremena lingvistika, br. 4, Zagreb 1967, p. 80.

²⁰ Zanimljivo je da se umjesto za naziv "germanizam" Kravar zalagao za uporabu termina "teutonizam" (da se pod germanizmom ne bi shvaćale posuđenice iz svih germanskih jezika) "Na žalost nije uspio. Talijani su u boljoj situaciji nego mi: raspolazu terminom *tedeschismo*". U: Muljačić, Žarko, *O dvjema vrstama hrvatskih 'pseudoromanizama'*, Filologija, knjiga 40, Zagreb 2003, p. 95-112.

ANALIZA KORPUSA NOVINSKIH TEKSTOVA

Pristupajući ovom radu i analizi posuđenica iz njemačkog jezika na prostoru sjeverne Dalmacije postavili smo hipotezu o velikoj zastupljenosti germanizama²¹. Pri tom se uzima u obzir činjenica da ovaj kraj nije neposredno geografski vezan uz zemlje njemačkoga govornog područja, za razliku od prostora sjeverne Hrvatske. Stoga utjecaj njemačkog jezika ovdje nije bio izravan, također se uvažila činjenica da su talijanski jezik i kultura ostavili značajnijeg traga na ljude i život ovdašnjeg kraja. Usprkos tomu utvrdili smo razmjerno veliki broj germanizama, čija zastupljenost i učestalost u tekstovima Narodnog lista pokazuje tragove koje je njemački jezik na ovim prostorima imao kroz povijest, kao i utjecaj koji još uvijek traje.

Da bismo istražili kako se u razdoblju od sredine dvadesetog i početka dvadeset i prvog stoljeća manifestira utjecaj njemačkog jezika na hrvatski jezik u analiziranim novinama, osvrnut ćemo se samo na broj obrađenih germanizama u ovom korpusu, germanizme smo pronašli u 122 članaka. Pri istraživanju koristili smo kvantitativnu i kvalitativnu metodu analize sadržaja, a za podlogu našem istraživanju odabrali smo korpus pisanih tekstova ovog zadarskog tjednog lista. Odabrali smo cjelokupna godišnja izdanja "Narodnog lista", iz 1955., 1965., 1975., 1985., 1995. i 2005., dakle obuhvatili smo vremensko razdoblje od pedeset godina. Za te smo se godine odlučili zato što su, svaka za sebe, veoma karakteristične u kontekstu hrvatsko-njemačkih odnosa. Usporedimo li odnos navedenih godina, osobito ako se promatraju dijakronijski, najbolje se pokazuje narav promjena koje su nastupile u vezi s primanjem germanizama u hrvatski jezik na zadarskom području. Tako odabran korpus može poslužiti kao podloga ne samo za lingvističko istraživanje, nego i za proučavanje njemačkih kulturnih i civilizacijskih utjecaja na hrvatski jezik na području grada Zadra.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Analiza pokazuje da ukupan broj svih utvrđenih germanizama (s ponavljanjima) u našem korpusu iznosi 2.618 germanizma. U taj su broj uključene i izravne posuđenice iz njemačkog jezika, kao i neki u manjem broju hibridni oblici²² koji sadrže njemačke leksičke elemente. Od ukupno 361 izdanja na 7.511

²¹ Već smo naveli niz autora koji su istraživali značajnu zastupljenost posuđenica iz njemačkoga jezika u Hrvatskoj, tako primjerice Stojić, Aneta *Semantička prilagodba nadregionalnih njemačkih posuđenica*, Fluminensia, god. 18, br. 1, Rijeka 2006, p. 54, analizira prostornu raslojenost germanizama po hrvatskim regijama i pokazuje da je najveći broj njemačkih posuđenica evidentiran u zagrebačkom govoru (61% istražene građe) što je objašnjivo na temelju povijesnih čimbenika. Druga regija po zastupljenosti njemačkih posuđenica je Podravina (58%), a zatim slijede Primorje (56%), Slavonija (55%), Gorski kotar (54%), Dalmacija (39%). Najmanje je njemačkih posuđenica evidentirano u Istri.

²² Pod ovim pojmom podrazumijevamo poluprevedenice.

stranica navedenog analiziranog lista, posuđenice iz njemačkog jezika pronašli smo u 1.307 rečenica²³. Analiza započinje zadarskim tjednikom "Glas Zadra" iz 1955., koji je te godine izišao u 53 broja i sadrži ukupno 348 stranica. Nastavak lista *Glas Zadra* je *Narodni list*, novine koje su pokrenute kao narodnjačko "glasilo za interese hrvatskog naroda", a danas je to informativni dnevnik Zadarske županije²⁴. Naša analiza pokazuje od ukupno 2.618 germanizma zabilježena u korpusu, najveći broj posuđenica iz njemačkoga jezika (558) pronađen je u "Narodnom listu" iz 2005. godine.

Tablica br. 1 prikazuje zastupljenost germanizama u pojedinim godištim novine:

	GZ 1955.	NL 1965.	NL 1975.	NL 1985.	NL 1995.	NL 2005.	Ukupno
Broj izdanja ²⁵	53	51	51	52	52	52	361
Uk. broj stranica	348	562	868	1047	1776	2910	7511
Broj rečenica	189	228	188	276	241	185	1307
Broj posuđenica	321	456	359	518	406	558	2618

Izvor: Vlastito istraživanje

Utvdili smo da se najmanji broj posuđenica iz njemačkog jezika javlja 1955. godine, tj. u prvoj godini obuhvaćenoj našom analizom. Te godine zabilježili smo ukupno 321 germanizam, a razlog tako malog broja germanizama, u odnosu na kasnija vremenska razdoblja mogao bi biti odnos prema njemačkom jeziku koji je u to vrijeme bio negativno percipiran, čime je smanjena uporaba germanizama. Germanizmi se iz tog razdoblja prvenstveno odnose na područja obrta, naziva alata i dijelova strojeva (*dizna, farba, freza, majstor, mašina, preciz-mehaničar, plug, rajs šina, rašpa, rentgenski, špula, štof, urar* itd.). Posebno obilježje novinskih tekstova poslijeratnog doba (pedesete godine dvadesetog stoljeća) naglašena je zastupljenost leksika vezanog za ratne, vojne i političke događaje. Navest ćemo nekoliko germanizama koji se javljaju samo u tom razdoblju, a odnose se na spomenutu tematiku: *blickrig, gevermašina, kancelar, logoraš, rajh, štab* itd. Deset godina kasnije, 1965. god., zamijećen je njihov znatniji porast.

²³ U tablici br. 1 pod „Broj rečenica“ navedene su rečenice u kojima su utvrđeni germanizmi.

²⁴ Prvi broj ovog tjednika izašao je 1. ožujka 1862. godine. "Narodni list" iz 1965. godine ima 51 broj s ukupno 562 stranica, godine 1975. ima 51 broj s 868 stranica, godine 1985. izlaze 52 broja s 1.047 stranice, 1995. godina sadrži 52 broja s 1.776 stranica, a 2005. izlaze 52 broja s 2.910 stranica.

²⁵ Riječ je o sveukupnom godišnjem broju izdanja pojedine novine.

Rezultat takvog stanja vidimo u činjenici što je sve veći broj niskokvalificirane radne snage iz naše zemlje odlazio na rad u zemlje njemačkog govornog područja, tj. u Zapadnu Njemačku, Austriju i Švicarsku i koji su pri povratku u domovinu koristili riječi iz njemačkog jezika koje su prelazile iz užeg obiteljskog u sve širi govor domaćeg stanovništva i tako su zadržavale i postajale sastavnim dijelom svakodnevnog razgovornog jezika. U šezdesetim godinama dvadesetog stoljeća još uvijek nalazimo brojne ratne i vojne termine (*firer, konclogor, logor, komandant, regrut, šljem, šmajser, štuka* itd.). Za te godine također je karakterističan nastavak obnove i izgradnje zemlje, što se odrazilo i na veću zastupljenost germanizama koji se odnose na termine vezane uz gradnju kuća i objekata različite namjene, uz građevinski materijal, alate i strojeve (kao npr. *cigla, farbanje, malta, malter, mel, ofarbati, šaraf, šmirglati, šoder, špahtla, štokovi, tišljar, vaservaga* itd.). To je ujedno vrijeme jačanja turizma i sve većeg dolaska njemačkih i austrijskih turista na Jadran. Izražena je potreba za sve većim korištenjem i učenjem njemačkog jezika radi kontakta s gostima, bilo turističkih djelatnika, bilo ostalih građana, koji su se sve više počeli baviti ugošćivanjem stranih gostiju. To razdoblje neizbježnih *Zimmer frei* natpisa i uporaba mnogih riječi vezanih uz termine i predmete za more, odmor i ljetovanje (*badeancug, bezecirati, ferije, rasfriškati, šlahu*), općenito, nužno se je odrazilo i na uporabu riječi iz njemačkog jezika u pisanom jeziku novina. Iako su naša istraživanja pokazala da je uporaba germanizama u analiziranim novinama *Narodni list* iz 1975. godine neznatno manja u odnosu na prethodno desetljeće, sedamdesetih je godina uporaba germanizama još uvijek vrlo velika (zabilježili smo ih 359), što je rezultat snažnog razvoja turizma i gospodarskog napretka općenito. Tih godina najzastupljeniji germanizmi vezani su za turizam, odmor i putovanja: *bedeker, kofer, londiner, luft madrac, ruksak, špica* (sezona) itd. Sedamdesete godine označavaju ekonomski i industrijski razvoj zemlje, ali i odlazak domaćeg stanovništva na rad u zemlje njemačkoga govornog područja, razlozi su bili politički i ekonomski. Povremenim dolascima u domovinu upotrebljavali su njemačke riječi (osobito stručne termine i nazive), te ih sve učestalije uvrštavali u leksik hrvatskoga jezika. U ovom periodu znatnije su zastupljeni germanizmi koji se odnose na odjeću, odjevne predmete, obuću, posteljinu i predmete vezane uz njih (*ciferšlus, cvike, deka, falda, isflean, kofer, mašina* (za pletenje), *mašina* (šivaća), *nitna, ocufati, pegla, peglati, šlapa, šnajderica, štof, štrikati, taška, veš, vešeraj, vešmašina* itd.), na automobile, njihove dijelove i popravak (*anlaser, autolakirer, brenzati, bremz/a/, curik, dizel, getriba, kiper, kuplung-ler, ler, rikverc, šlepati, šleper, šoferšajba, štosdenfer* itd.) i na vrste jela i pripremu hrane (*cukar, dinstati, griz, karfiol, naribati, prezla, rerna, roštilj, šlag, štaub šećer, tegla* itd.). Također se u to vrijeme bilježe brojni germanizmi koji se odnose na namještaj (*lampa, luster, madrac, regal, špiglo, štoklice, tepih* itd.),

kućanske aparate i pribor (*beštek, flajšmašina, flaša, korpa, ladica, ladičar, mašina* (za veš), *pegla, rostfraj* (žlice), *šalica, šporet, vaga* itd.), alate i strojeve (*bor mašina, boš pumpa, freza, hoblarica, kramp, let-lampa, mašina* (stolarska), *pikamer, plug, pumpa, šaraf, švajns aparat, tipla* itd.). Godine 1985. bilježimo 518 germanizama. To je znatno povećanje broja germanizama u odnosu na prethodna desetljeća. Razloge tomu možemo tražiti također u gospodarskim kontaktima naše zemlje sa zemljama njemačkog govornog područja. Iako se od 1985. međudržavni odnosi i privatni kontakti nisu smanjivali, već naprotiv, povećavali, broj se germanizama zabilježenih u novinama 1995. godine u odnosu na prethodno razdoblje smanjio. To možemo protumačiti novim smjernicama u procesu osamostaljenja Republike Hrvatske i sve veće brige za nacionalni jezik Hrvata, brige oko normiranja i standardizacije hrvatskog književnog jezika i posebno njegova leksičkog fundusa, te, u skladu s tim, do uvođenja institucije lektora u izdavačkim kućama i uopće do veće profesionalnosti u uređivanju novina. Kao i davnih pedesetih godina, prvu polovicu devedesetih godina karakterizira u novinskim tekstovima, između ostalog, upotreba ratnih, vojnih i specifičnih političkih termina, a razlog tomu je Domovinski rat i oslobađanje Hrvatske od srpsko-crnogorskog agresora: *futrola, geler, gevermašina, kasarna, naciljati, oficir, oficirčić, pancERICA, pancir* (košulja), *pancirka, šljem, štab, vicekancelar* itd. Međutim, kvantitativno većina se germanizama devedesetih godina u našem korpusu odnosi na trgovinu i uslužne djelatnosti: *bofl* (roba), *drogerija, faliti, frizer, frizeraj, frizura, gasthaus, grill-terasa, kasa, kelner, koštati, lakirer, pakirati, pfenig, prošvercati, šank, šankerica, šminka, šminkanje, šparati, šparenjati, štand, štander, švarc market, šverc, švercanje, švercer, tapecirati, itd.*, na graditeljstvo, građevinski alat i materijal: *bauštela, cigla, farbati, farbanje, kit, kran, majstor, malta, malter, mišung, pleh, presati, renovati, rohbau, šiber, štemati, tapet, tišljar, uramiti* itd. i na automobile, njihove dijelove i popravak: *auspuh, brenzica, cilindar, dizel, felga, gedore, gepek, graba, hauba, kiper, kleme, kuplung, naštelati, pak-treger, pakne, radkapa, remenje, rikverc, sajla, šajba, šlepati, šleper, štelovati* itd. Zanimljivo je istaknuti da smo 2005. godine zabilježili veliki broj germanizama u analiziranom korpusu (ukupno 558), što pokazuje da je zastupljenost germanizama još uvijek vrlo značajna. Najzastupljeniji germanizam našeg cjelokupnog korpusa je imenica *špica*. Ta imenica se javlja 63 puta i to u svim godištim novina našeg korpusa.

MORFOLOŠKO-TVORBENA PRILAGODBA GERMANIZAMA

Glavni cilj analize morfoloških adaptacija germanizama korpusa bio je utvrditi u kojoj su se mjeri i kako prilagodili hrvatskome morfološkom sustavu. Tijekom jezičnoga posuđivanja model prolazi čitav niz morfoloških prilagodbi

kako bi se uklopio u morfološki sustav jezika primatelja. Tako se i na morfološkoj razini prilagođava oblik modela iz njemačkog jezika morfemima iz hrvatskog jezika za pojedinu vrstu riječi i morfološkim kategorijama vezanim za nju²⁶.

U ovom ćemo dijelu našeg rada analizirati promjene kroz koje germanizmi prolaze na morfološkoj razini u procesu adaptacije iz jezika davatelja u jezik primatelj. Sve se te promjene provode na osnovi supstitucije na morfološkoj razini, koju nazivamo *transmorfemizacijom*. Ta razina obuhvaća sve promjene kroz koje prolazi osnovni oblik jezika primatelja (hrvatskog), te sve slućajeve koji pokazuju kako se zakoni hrvatskog jezika primjenjuju na osnovni oblik modela. Prema pravilima supstitucije na morfološkoj razini u procesu adaptacije modela u repliku, morfemi posuđenica iz njemačkog jezika usklađuju se s morfološkim sustavom hrvatskog jezika. O nultoj transmorfemizaciji možemo govoriti kada se preuzeta rijeć sastoji samo od slobodnog morfema. Ova se transmorfemizacija provodi prema formuli: slobodni morfem + nulti vezani morfem. U tom je slućaju replika jednaka modelu. R. Filipović (1986: 119) uvodi razlikovanje između primarne i sekundarne adaptacije na morfološkoj razini. U fazi primarne adaptacije strana se rijeć prilagođava morfološkom sustavu jezika primatelja, dok standardna faza obuhvaća sve promjene do kojih dolazi poslije integracije u sustav jezika primatelja, što se prvenstveno odnosi na tvorbu rijeći. Kad se govori o posuđenicama koje su u hrvatski jezik došle iz njemačkoga jezika, onda moramo naglasiti da se uglavnom radi o imenicama i glagolima. Znatno su manje zastupljene ostale vrste rijeći, u prvom redu pridjevi te prilozii, dok je broj ostalih vrsta rijeći gotovo zanemariv.

IMENICE

U kontaktnoj lingvistici poznata je teza da se najćešće posuđuju imenice.²⁷ Imenice u odnosu na ostale vrste rijeći ćine daleko najvećii postotak germanizama tvorećii se pomoću nastavaka imenica hrvatskog jezika. U korpusu smo utvrdili: a) replike koje su dobile imenske tvorbene sufikse (-a, -aj, -anje, -ar, -ac, -aš, -anc, -ca/-ica, -er, -ija, -il, -la, -na, -or i b) replike koje imaju nulti sufiks. Takve replike završavaju na konsonante h, k, l, n.

²⁶ Prema Filipoviću tvrdi da je jezićno posuđivanje uglavnom ogranićeno na slobodne leksićke morfeme koji prelaze iz jednog jezićnog sustava u drugi bez ogranićenja. Preuzimanje slobodnih morfema jezika davaoca najćešće zadovoljava potrebe jezika primatelja za novim rijećima kojima će se oznaćiti nove stvari i pojmovi. U: Filipović, Rudolf, *Teorija jezika u kontaktu: uvod u lingvistiku jezićnih dodira*, JAZU-Školska knjiga, Zagreb 1986, p. 117.

²⁷ Grotzky, sek. cit. prema B. Štebih, je u svome korpusu posuđenica ustanovio sljedećii omjer: imenice 83%, glagoli 12,5%, pridjevi 4,5%. U: Štebih Golub, Barbara, *Germanizmi u kajkavskome knjićezonom jeziku*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb 2010, p. 100.

Tablica br. 2: Zastupljenost vrsta riječi u našem korpusu

	GZ 1955.	NL 1965.	NL 1975.	NL 1985.	NL 1995.	NL 2005.	Ukupno
Imenice ²⁸	165	251	215	330	249	103	1313
Ime. (M)	89	145	126	189	144	62	755
Ime. (F)	64	94	78	136	96	34	502
Ime. (N)	12	12	11	5	9	7	56
Glagoli	22	26	25	24	24	19	140
Pridjevi	24	18	13	36	24	13	128
Prilozi	-	-	1	-	-	2	3
Brojevi	-	-	2	2	-	-	4

Izvor: Vlastito istraživanje

Morfološka se struktura imenica može svrstati u nekoliko skupina. Najčešće su to jednosložne imenice muškoga roda (*štof, plac, pleh*) te one koje završavaju tvorbenim sufiksom **-er**: *maher (Macher), feler (Fehler), šnajder (Schneider), šuster (Schuster)*, itd. Skupina njemačkih imenica na **-er** u hrvatskom jeziku dobiva također tvorbeni morfem **-ra**: *fudra (Futter)*. Iako postoji nekoliko imenica koje su u procesu adaptacije izgubile njemački morfem **-e** (*špic – Spitze*), veliki dio korpusa čine imenice čiji se tvorbeni morfem adaptirao prema tvorbenim pravilima hrvatskoga jezika. Tako se **-e, -el, -en** u pravilu transformiraju u **-a**, rjeđe **-na, -la** i upućuju na ženski rod imenica: *farba (Farbe), kragna (Kragen), štrudla (Strudel), kifla (Kipfel)*. Sufiks **-lein** također je transformiran u hrvatski nastavak **-la**: *frajla (Fräulein)*, rjeđe: *frajlica*. Neke su zbirne imenice sačuvale njemački tvorbeni morfem **-aj** (od **-ei**), kao npr. *šnajderaj, tišljeraj, lumperaj*, a glagolske su imenice dobile nastavak **-ovanje**: *filovanje (Füllung), šalovanje (Schallung)*. U našem korpusu bilježimo i primjere hibridnih i neizravnih posuđenica, u kojima je osnova složenice domaća riječ ili posuđenica. Složenice, kod kojih je jedan dio posuđen iz njemačkog jezika, a drugi dio ima korijen riječi iz hrvatskoga jezika, pojavljuju se vrlo rijetko. Kao primjere neizravnih složenica možemo navesti imenice *blicpitanje < Blitz + pitanje, šampita < Schaum + pita, šperploča < Sperr + ploča, kinderjaje < Kinder + jaje, šiberorata < Schieber + vrata, štaubšecer < Staub + šecer*. Mnoge su složenice preuzete iz njemačkoga u potpunosti ili

²⁸ Imenice sam podijelio s obzirom na rod: M označava muški rod, F se odnosi na ženski, a N na srednji rod.

uz manje adaptacije, kao npr.: *badeancug* (*Badeanzug*), *badekostim* (*Badekostüm*), *bauštela* (*Baustelle*), *blickrig* (*Blitzkrieg*), *blokflauta* (*Blockflöte*), *bormašina* (*Bohrmaschine*), *federšajba* (*Federscheibe*), *flajšmašina* (*Fleischmaschine*), *gastarbajter* (*Gastarbeiter*), *hozentregeri* (*Hosenträger*), *kinderbet* (*Kinderbett*), *kulturtreger* (*Kulturträger*), *lederjakna* (*Lederjacke*), *ligenštul/ligeštul* (*Liegenstuhl*), *luftmadrac* (*Luftmatratze*), *plehmuzika* (*Blechmusik*), *radkapa* (*Radkappe*), *rolšue* (*Rollschuhe*), *šilterkapa* (*Schildkappe*), *šundliteratura* (*Schundliteratur*), *vaservaga* (*Wasserwaage*), *vindjakna* (*Windjacke*). Svakako treba istaknuti i eliptičnu uporabu određenog broja složenica. Najčešće se radi o gubljenju jednoga dijela složenice: *halter* (*Strumpfhalter*), *špajza* (*Speisekammer*), *štikla* (*Stöckelschuh*), *šos* (*Rockschoß*), *pegla* (*Bügeleisen*).

ODREĐIVANJE RODA

Morfološka adaptacija imenica obuhvaća istodobno određivanje morfološkog oblika i roda. Rod je u njemačkom, kao i u hrvatskom, gramatički, a može se označiti sa sva tri tipa transmorfemizacije. Kao i hrvatski jezik, njemački jezik poznaje sva tri roda. Posuđene imenice u hrvatskom jeziku dobivaju obilježja roda i sklanjaju se. Njemački kao i hrvatski jezik poznaje kategorije prirodnog i gramatičkog roda (muški, ženski i srednji rod), koji je u njemačkom naznačen određenim ili neodređenim članom ispred imenice, a vrlo često i karakterističnim imeničkim nastavcima. Međutim, najveći broj imeničkih posuđenica iz njemačkoga jezika u hrvatskom jeziku javljaju se u muškom²⁹ ili ženskom rodu. Srednjeg su roda jedino posuđenice supstantiviranih infinitiva, tj. hrvatske glagolske imenice s nastavkom **-(ir)anje**.

PROMJENE RODA

Analizom imenica našeg korpusa utvrdili smo da je kod 124 imenice došlo do promjene roda. Navest ćemo nekoliko imenica koje su promijenile rod ulazeći kao posuđenice u hrvatski jezik: *cigla* (*der Ziegel*), *cilj* (*das Ziel*), *fleka* (*der Fleck*), *getriba* (*das Getriebe*), *krama* (*der Kram*), *putar* (*die Butter*), *šaraf* (*die Schraube*), *šnicla* (*das Schnitzel*), *špiglo* (*der Spiegel*), *štala* (*der Stall*), *štimumg* (*die Stimmung*), *štrudla* (*der Strudel*), *veš* (*die Wäsche*) itd

²⁹ Istraživači jezičnih dodira (A. Schmaus, R. Filipović, L. Sočanac, V. Piškorec) ustanovili su da među posuđenicama u hrvatskom jeziku prevladavaju maskulina, pa govore o tendenciji muškoga roda, koju Filipović, Rudolf, *Teorija jezika u kontaktu: uvod u lingvistikju jezičnih dodira*, JAZU-Školska knjiga, Zagreb 1986, p. 130 definira kao „obuhvatniji princip prema kome većina posuđenica dobiva muški rod“.

ADAPTACIJA PADEŽA I BROJA IMENICA

Opće je pravilo morfološke adaptacije čim se posuđenica potpuno integrira u sustav jezika primatelja kao replika, preuzima sve oblike tog sustava. Imenice se integriraju u sustav deklinacija jezika primatelja i sklanjaju se prema paradigmi ovisno o rodu³⁰. Imenice koje završavaju u njemačkom jeziku na konsonant zadržavaju konsonant i u jeziku primatelju: a) u mnogim germanizmima zadržan je njemački sufiks **-er**: *feler*, *špricer*, *bager*, ali u sekundarnoj adaptaciji nekih germanizama zamijenjen je domaćim sufiksom **-ar**: *putar*, *cukar*³¹. Skupina njemačkih imenica ženskog roda adaptirana je u hrvatski jezik kao imenice muškog roda, npr. *putar*. Njemačke imenice srednjeg roda uglavnom su adaptirane u germanizme muškog roda: *pleh*, *frištik*. b) Druga skupina dobiva u jeziku primatelju morfem **-a**: *šunka*, *fleka*, njemački sufiks **-el** adaptiran je **-el** > -la: *štikla*, *krigla*, *špahtla*; njemački sufiks za imenice **-er** adaptiran je u **-ra**: *cifra*, a u skupini imenica zadržan je **-er** (npr. *špricer* < *Spritzer*). Replike s nastavkom **-ra** možemo podijeliti u dvije grupe s obzirom na njihov način tvorbe: a) e > ra (*Kiste* > *kištra*) i b) er > ra (*Muster* > *muštra*).

- Na štandu je stajala još jedna **kištra** puna povrća. (NL, 1975., 1233 (7116), 12)³²

- **Muštra** je već na štandu, iako mi je to sve jako vicasto. (NL, 1985., 1747 (7547), 9)

Tvorbeni morfem jezika primatelja **-a** povlači sa sobom i promjenu roda germanizma u ženski rod ako model nije bio ženskog roda, pa su tako njemačke imenice muškog roda adaptirane u germanizme ženskog roda: *šunka*, *fleka*, *štikla*, *krafna*, isto kao i njemačke imenice srednjeg roda: *muštra* / *muštra*.

- Kad konobar, najzad, priđe njihovom stolu, naručiše **špricere**. (NL, 1965., 724,4)

- **Štikle** i **štiklice** su u modi. (NL, 1995., 8087, 25)

- Ta linija se baš i nije isplatila, nešto se je jeftino kupilo na "švarc marktu", popilo koju **kriglu** piva i pojelo nekakav skromni sendvič sa **šunkom**, šunkericom i sirom, tankim sirom. (NL, 1995., 8050, 6)

³⁰ Kad je određen rod imenice, određena je i njezina deklinacija. U: Filipović, Rudolf, *Teorija jezika u kontaktu: uvod u lingvističku jezičnu dodira*, JAZU-Školska knjiga, Zagreb 1986, p. 133.

³¹ Duden navodi da je srvnj. *zucker* tvoreno prema tal. *zuccheru*, koje potječe od arap. *sukkar*, a ta arap. riječ, kao i gr. *sákcharon*, koje je dalo *saharin* 'nadomjestak za šećer', potječe izvorno od stind. *sárkara* 'kamenčići; mljeveni šećer'. U: Duden, *Etymologie. Herkunftswörterbuch der deutschen Sprache*, Bibliographisches Institut, Mannheim 1963, p. 786.

³² Brojke u zagradama označavaju godinu izdanja, broj novine i broj stranice u novini.

Neki germanizmi koji su u primarnoj adaptaciji završavali na konsonantsku osnovu primili su u sekundarnoj adaptaciji tvorbeni morfem **-a**: *kragŃ, sajla*. Imenice koje u njemačkom jeziku završavaju na **-e**, u jeziku primatelju dobivaju: a) morfem **-a**: *farba, felga, pumpa, šprica*; b) morfem **-na**: *tacna, nitna, roletna*. Sve imenice prema normama jezika primaoca imaju i kategoriju broja.

- *Jer, potrebno je najprije sastrugati staru dotrajalu **farbu**, dati koper, pa onda i čitav brod nanovo ofarbati.* (NL, 1965., 714, 3)

- *Ona je sve to očistila od različitih igala i **šprica**.* (NL, 1965., 721, 8)

U mnogih imenica, koje su se morfološki prilagodile hrvatskom jeziku i to tako da su za imenice u ženskom rodu dobile nastavak **-a**, primjećujemo umetanje fonema /n/ na početku sloga: *Düse>dizna, Jacke>jakna, Tasse>tacna*.

- *S **tacnom** u rukama prevalio je sve pješke.* (NL, 1965., 725, 2)

Mnoge složene imenice preuzete su kao cjelina, npr.: *cajtnot, štihproba*, dok se manji broj imenica pojavljuje u skraćenom obliku, pri čemu se jedna od dviju riječi ispušta. Tako je posuđenica najčešće reducirana na onu riječ u njemačkom jeziku, koja je nositelj značenja³³, npr. *Schiebetür>šiber, Leerlauf>ler*. Riječ *cimer*, kada je preuzeta iz njemačkoga jezika, (od *Zimmergenosse*) u hrvatskom jeziku je imala značenje "soba". Danas se ta njemačka posuđenica rijetko koristi u tom značenju, već kao direktna primljenica danas koristi u značenju, npr. *Zimmer frei*, ali je sekundarnom semantičkom prilagodbom proširila značenje i na "sustanara".

- *Prodaju se dupla **šiber** (stakleno-drvena) vrata za unutarne prostore.* (NL, 2005., 8591, 48)

Njemački sufiksi **-e**, **-el**, **-er** u ciljnom se jeziku transformiraju na sljedeći način: **-a** i **-ica**, npr. **e>a** (*Speisekammer>špajza*), **el>a** (*Stockelschuh>štikla, Bügeleisen>pegla*), **el>ica** (*Sicherheitsnadel>sigurnica*³⁴), **er>ar** (*Uhrmacher>urar*), **el>na** (*Ziegelwerk>ciglana*)

- *Taj dio uhvati **zihericom**, nemoj ništa dalje šivati.* (NL, 1995., 8060, 15)

- *Specijalizirana proizvodnja u dalmatinskim **ciglanama**.* (NL, 1965., 698. 4)

³³ O odnosima među pojmovima *Bestimmungswort* i *Grundwort* više vidjeti u Lohde, Michael, *Wortbildung des modernen Deutschen*, Gunter Narr Verlag, Tübingen 2006.

³⁴ Repliku *ziherica* navodi Anić, Vladimir, *Rječnik hrvatskog jezika*, Novi Liber, Zagreb 1998, p. 1234 u značenju 'igla koja služi kao kopča, sigurnica'.

Naišli smo i na primjere kod kojih se njemačka složenica reducira u ciljnom jeziku na osnovnu riječ, npr.: *Strumpfhalter*>*halter*, *Türstock*>*štok*, *Motorhaube*>*hauba*.

- Prodajem *haubu*, šoferšajbu i još neke dijelove za "Opel Rekord" 1700. (NL, 1975., 1251, 12)

IMENICE MUŠKOG RODA

U ovoj ćemo skupini prije svega istaknuti replike koje imaju tvorbene sufikse. Prvu skupinu čine replike s nastavcima: **-ac**, **-aj**, **-ar**, **-er**, **-o** i **-or**. Replike s nastavkom **-ac** najčešće označavaju pojedine predmete. Model ima nastavke **-enz**, **-ze**, **-e**. Primjeri iz našeg korpusa su: *madrac*, *luftmadrac* <*Matratze*, *kredenac*<*Kredenz*. Gotovo sve imenice s nastavkom **-ei** u njemačkom jeziku imaju sufiks **-ei**. Replike su na **-aj** uglavnom izvedene od imenica vršitelja radnje ili označavaju mjesto, ili način obavljanja djelatnosti, kao npr.: *frizeraj*<*Friserei*, *fušeraj*<*Pfuscherei*, *šlamperaj*<*Schlamperei*, *vešeraj*<*Wäscherei*.³⁵ U replika s nastavkom **-ar** model završava na nastavke **-e**, **-er** ili **-ler**, a u replici na nastavak **-ar** ili **-ljar**. Utvrdili smo da se ove imenice velikim dijelom odnose na zanimanja ili osobe. U posuđenica koje označavaju osobe zadržava se prirodni rod. Primjeri posuđenica muškog roda u standardnom hrvatskim jeziku su sljedeći: *apotekar* <*Apo- theker*, *cilindar*<*Zylinder*, *cukar* <*Zucker*, *kancelar*, *vicekancelar* <*Kanzler*, *pehar*<*Becher*, *pekar*<*Bäcker*, *putar*<*Butter*, *tišljar*<*Tischler*, *urar*<*Uhrmacher*. Pojedine replike koje u modelu završavaju sufiksom **-or**, i u hrvatskom zadržavaju isti sufiks, primjerice *kompresor*<*Kompressor*. Velikom broju posuđenica sa završetkom **-er** u podlozi je njemački model s nastavkom **-er**, tako da u primjerima našeg korpusa možemo govoriti o adaptiranim posuđenicama. U semantičkom smislu ove posuđenice uglavnom označavaju predmete iz materijalnog i tehničkog područja, a nešto rjeđe nazive za osobe. Navest ćemo nekoliko primjera imenica koje označavaju predmete, tehničku robu i hranu: *anlaser*<*Anlasser*, *borer*<*Bohrer*, *feder* <*Feder*, *kofer*<*Koffer*, *ler* <*Leerlauf*, *šalter* <*Schalter*, *šleper* <*Schlepper*, *špricer* <*Spritzer*, *šteker*<*Stecker*, *štender* <*Ständer*, *valcer*<*Walzer*, kao i nekoliko primjera imenica koje označavaju osobe: *frajer* <*Freier*, *gastarbajter* <*Gastarbeiter*, *maher*<*Macher*, *šuster*<*Schuster*. Drugu skupinu čine replike koje imaju nulti morfem, nemaju sufiks u polaznom jeziku i završavaju na konsonante **-k**, **-l**, **-n**, **-t**, kao npr.: *ruksak* <*Rucksack*, *ringišpil* <*Ringelspiel*, *kran*<*Kran*, *rešt*<*Rest*.

³⁵ Imenice *šlamperaj* i *fušeraj* imaju i negativnu konotaciju. Za replike *šlampav* i *šlamperaj* Anić, Vladimir, *Rječnik hrvatskog jezika*, Novi Liber, Zagreb 1998, p. 1033 navodi značenja 'neuredan, nezgrapan, površan', a za repliku *fušeraj* Anić, Vladimir, *Rječnik hrvatskog jezika*, Novi Liber, Zagreb 1998, p. 203 daje značenje 'vrlo loše, površno obavljen posao'. Istu repliku s negativno konotiranim značenjem navode Klaić, Bratoljub, *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, p. 461 i Schneeweis, Edmund, *Die deutschen Lehnwörter im Serbokroatischen in kulturgeschichtlicher Sicht*, Berlin 1960, p. 136.

- Prodajem kuhinjski **kredenac**, potpuno nov. (NL, 1965., 709, 10)
- Pralje za **vešera**j. (NL, 1975., 1214 (7094), 14)
- Oko nas šverceri ka muhe na **cukar**. (NL, 1995., 8063, 11)
- Krao da bi ispao **frajer**. (NL, 1995., 8055, 10)
- Školske torbe i **ruksaci** već od 50,00 kn. (NL, 2005., 8603, 15)
- Kažite cigi da zaustavi **ringišpil**. (NL, 2005., 8614, 21)

IMENICE ŽENSKOG RODA

Većina imenica koje u njemačkom jeziku završavaju na nastavke **-e**, **-el** i **-en** dobivaju u hrvatskom jeziku u ženskom rodu nastavak **-a**, kao npr.: *Decke*>*deka*, *Krapfen*>*krafna*, *Schnitzel*>*šnicla*. Sličan primjer adaptacije imenica ženskog roda nailazimo i u imenica koje u njemačkom jeziku završavaju na konsonant, npr.: *Fleck*>*fleka*, *Korb*>*korpa*.

- Nema ponekad ni **krafni**. (NL, 1965., 724, 4)

- Prodajem spavaću sobu i trpezariju, otoman, zidnu stijenu, donji dio kredenca, **korpu** za dijete – sve vrlo kvalitetan namještaj. (NL, 1965., 695, 8)

U korpusu su zastupljene brojne replike s nastavkom **-a**. Model ovih imenica ima nastavak **-e**. Te imenice najčešće označavaju ustanove, hranu, alat, kućanske aparate, odjeću ili predmete za osobnu uporabu. Npr.: *apoteca*<*Apotheke*, *bauštela*<*Baustelle*, *bina*<*Bühne*, *falda*<*Falde*, *farba*<*Farbe*, *flajšmašina*<*Fleischmaschine*, *flaša*<*Flasche*, *hauba*<*Haube*, *ksarna*<*Kaserne*, *lampa*<*Lampe*, *šminka*<*Schminke*, *štrudla*<*Strudel*, *vaga*<*Waage*, *vaservaga*<*Wasserwaage*, *vešmašina*<*Waschmaschine*.

- Prodajem poslovni inventar gostionice: štednjak i bojler na plin, fritezu, stolove, klupe, **flajšmašine** i beštek. (NL, 1985., 1746 (7546), 12)

- "Pa to je suknja na **falde**" – odgovori nemarno prodavačica i nastavi priču. (NL, 1985., 1771 (7571), 13)

Zabilježili smo i replike s nastavcima **-ca/-ica**. Osim što navedeni nastavci uglavnom označavaju pripadnost ženskom rodu za pojedina zanimanja, te za hranu ili predmete, oni također sudjeluju u tvorbi umanjenica. Imenice koje označavaju ženske osobe uglavnom su izvedene od odgovarajuće imenice za mušku osobu, za nositelja aktivnosti ili nositelja kakve osobine. Navest ćemo

nekoliko primjera: *hoblarica*<*Hobel*, *ladica*<*Schublade*, *pancerica*<*Panzer*, *šalica*<*Tasse*, *šnajderica*<*Schneiderin*³⁶, *špica*<*Spitze*, *šprica*<*Spritze*, *zaherica*<*Sachertorte*. Nastavak **-ica** također imaju imenice koje ne označavaju žensku osobu, a nisu ni umanjenice. Njihov model završava na **-er**. Primjer je imenica *vekerica*<*Wecker*. U korpusu bilježimo i niz replika s nastavkom **-ija**. Replika *birtija*<*Wirt* ima mješno, konkretno značenje 'gostionica', a replika *majstorija*<*Meister* ima novo značenje. Tu bilježimo još i imenicu *kancelarija* <*Kanzlei*.

- *Prodajem stolarsku trofaznu mašinu, 3 operacije – cirkular, bušilica i **hoblarica***. (NL, 1985., 1743 (7543), 20)

- *Žena mi je **šnajderica**, šiva žena odjeću, pa joj nosim ovaj materijal u selo*. (NL, 1975., 1204, 15)

- ***Majstorija** je nastavljena*. (NL, 1985., 1730 (7530), 2)

IMENICE SREDNJEG RODA

U korpusu smo zabilježili samo jednu imenicu srednjeg roda koja u nominativu modela ima nastavak **-el**, a replika nastavak **-o**. Primjer je imenica *špiglo*<*Spiegel*.

- *Prodaje se starinska spavaća soba, dva ormara, dva vunena madraca i kredenca sa **špiglom** za garderobu*. (NL, 1985., 1747 (7547), 12)

Zabilježili smo i određeni broj imenica nastalih od glagola. Od nekih glagola, adaptiranih posuđenica, izvedena je odgovarajuća glagolska imenica. Ti posuđeni glagoli su na isti način substantivirani kao i u hrvatskome jeziku, i to tako da se korijenu riječi najčešće dodaje sufiksiranje, kao npr. *farbanje*<*färben*, *kibiciranje*<*kiebitzen*, *šminkanje*<*schminken*, *šparanje*<*sparen*, *špricanje*<*spritzen*, *štopanje*<*stoppen*, *švercanje*<*schwärzen*.

- *Gletanje i montaža gipsanih ploča, te **farbanje***. (NL, 2005., 8582, 50)

- *Besplatan pribor za kružno i kockasto šivanje, porubjivanje i **štopanje***. (NL, 1965., 696, 9)

³⁶ Ovdje je riječ o pojmu *Movierung*. "Unter *Movierung* – auch *Motion* genannt – versteht man die Derivation von Substantiven mit dem Ziel, eine Genusänderung vorzunehmen. Als Basen dienen somit Personen- und Tierbezeichnungen. Wichtigstes Suffix zur Motionsbildung ist *-in*". Više o tome vidjeti u: Lohde, Michael, *Wortbildung des modernen Deutschen*, Gunter Narr Verlag, Tübingen 2006, p. 124.

DEMINUTIVI I AUGMENTATIVI

U analiziranom korpusu utvrđujemo i stanovit broj imenica u deminutivu. U njemačkom jeziku deminutivi su srednjeg roda, međutim u hrvatskom se jeziku tvore pomoću nastavaka svojstvenih našem jeziku. I to tako da se na osnovu replike dodaju nastavci **-ica** ili **-ić**. primjerice.: *kiflič*, *oficirčić*, *štalica*, *štiklica*. Za razliku od deminutiva koji je zastupljen u velikom broju rečenica, augmentativ smo zabilježili u samo jednoj rečenici korpusa (*škaretine*).

- *Od tih komadića formiraju se kiflići.* (NL, 1965., 702, 8)

- Štikle i **štiklice** su u modi. (NL, 1995., 8087, 25)

- *Nisam mislio na škaretine.* (NL, 1985., 1744 (7544), 2)

GLAGOLI

Drugu po veličini skupinu germanizama u korpusu čine glagoli. Važno obilježje glagola jest glagolski aspekt, kojeg prepoznajemo već u osnovnom, infinitivnom obliku. Glagoli istog leksičkog značenja imaju obično aspektualne parove u obliku perfektivne-imperfektivne radnje, pri čemu se perfektivni glagoli mogu tvoriti prefiksalsnom ili sufiksalsnom tvorbom. Osnovne oblike glagola u hrvatskom i njemačkom karakterizira infinitivni nastavak. U hrvatskom su karakteristični infinitivni oblici **-ati**, **-irati** i rjeđe **-ovati**, a njemački infinitivni nastavci su **-en** ili **-n**. Od posuđenih glagola preuzet je korijen riječi, kojemu je dodat infinitivni nastavak hrvatskog jezika pa na taj način nastali glagol potpada pod konjugaciju hrvatskog jezičnog sustava. Većina glagola ima nastavak **-ati**, npr. *heklati*, *peglati*, *štirati*, *šminkati*, *tancati*. Neki završavaju na nastavak **-irati**, što se često svodi na infinitivni nastavak **-ieren** u njemačkom jeziku, kao npr. *blockieren* < *blockirati*. Manji broj glagola ima nastavak **-ovati**, npr. *pakovati*, *štelovati*, *švercovati* ili imaju nastavke **-iti** ili **-uti**, npr. *faliti*, *trefiti*, *šaraiti*, *cugnuti*, *šmugnuti*, *vagnuti*. U perfektivizaciji je značajna tvorba svršenih glagola sufiksom **-nuti** sa značenjem jednokratnosti radnje³⁷, uspoređujući glagole *vagati* i *vagnuti*.

- *Mnogo znači dati pravu boju stvarima, šminkati ih.* (NL, 1965., 721, 3)

- *I pakne se moraju štelovati.* (NL, 1965., 743, 6)

- *Svaki kruh koji kupi građanin mora se vagnuti.* (NL, 2005., 8599, 25)

³⁷ Vidi u Babić, Stjepan, *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*, HAZU-Globus, Zagreb 2002, p. 516.

Hrvatski se morfološki sustav razlikuje od mnogih drugih jezika, pa tako i od njemačkog, prema kategoriji glagolskog aspekta. U hrvatskom je jezičnom sustavu većina glagola aspektno označena, što znači da su perfektivni i imperfektivni morfološki oblici istoga glagola razlikuju, no postoji i skupina dvoaspektiranih glagola kod kojih se aspekt određuje prema kontekstu³⁸. Perfektivnost i imperfektivnost pojedinih glagola prikazujemo na sljedećim primjerima, imperfektivni glagoli su: *luftati*, *luftati se* < *lüften* i *švercati*, *švercati se* < *schwärzen*. S druge strane imperfektivni su trajni glagoli koji su izvedeni iz perfektivnih oblika. Takvi su glagoli i *ofarbati*, *pofarbati*, *prefarbati* > *färben*. Perfektivni je glagol *trefiti*, *trefiti se* > *treffen*, taj glagola ima i prefigirane oblike *potrefiti*, *strefiti*. Navest ćemo i primjere glagolskih replika, nastalih konverzijom, kao npr. (adv.) *zurück* > *curiknuti se* ili (adj.) *griesgrämig* > *grintati*. Neki glagoli prilikom adaptacije postaju refleksivni, npr.: *zalaufati se* < *laufen*, *švercati se* < *schwärzen* ili *luftati se* < *lüften*, gdje je došlo do potpune promjene značenja u replici ("voziti se bez karte").

- *Autom samo profuraju*, *zalaufajuse* i *odu*. (NL, 1975., 1247 (7127), 11)

- *Švercati smo se kao studenti*. (NL, 1965., 725., 5)

Glagoli se adaptiraju tako da infinitivni nastavak hrvatskog jezika zamjenjuje infinitivni nastavak njemačkog jezika: **-(e/el)n** > **-(ov)a-** + **-ti**: *šopati*, *škra-bati*. Zatim, infinitivni nastavak njemačkog jezika preuzima se i zajedno i s infinitivnim nastavkom hrvatskog jezika tvori hibridni nastavak (inovaciju u sustavu hrvatskog jezika) na koji se dodaje infinitivni nastavak hrvatskog jezika: **-ier-** + **-en** > **-ir** + **-a-** + **-ti**. Budući da hrvatski jezik ima razvijenu kategoriju aspekta, u sekundarnoj adaptaciji gotovo svi glagoli dobivaju morfološku oznaku za perfektivnost. U našem korpusu zabilježili smo veliki broj glagolskih germanizama, neizravnih izvedenica, koje su nastale prefiksacijom. Većina tih glagola su perfektivni glagoli, a manji broj imperfektivni glagoli. Najzastupljeniji glagolski prefiksi u primjerima našeg korpusa su: **o-** (*färben* > *ofarbati*), **od-** (*arbeiten* > *odarbjatovati*), **is-** (*bügeln* / *begeln* > *ispeglati*), **iz-** (*reiben* > *izribati*), **na-** (*stimmen* > *naštimiti*), **po-** (*spritzen* > *pošpricati*), **pre-** (*zwicken* > *precvikati*), **pri-** (*heften* > *priheftati*), **pro-** (*fahren* > *profurati*), **u-** (*glänzen* > *uglancati*), **s-/z-** (*klopfen* > *sklofati*, *dünsten* > *zdinstati*) i **za-** (*schrauben* > *zašarafiti*).

- *Za 7 minuta treba ispeglati košulju, jesti štrucu kruha*. (NL, 2005., 8609, 21)

³⁸ O glagolskom aspektu u hrvatskome književnome jeziku vidjeti više u Babić, Stjepan, *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*, HAZU-Globus, Zagreb 2002.

- Tako narezano meso pohajte, a kao prilog **izribajte** kupus. (NL, 1995., 8054, 26)
- Rezultati se ne mogu tako lako **naštirati**. (NL, 1985., 1749 (7549), 9)
- Poslali su ga da **ofarba** nekoliko prozora. (NL, 2005., 8588, 21)
- Źice su odmah **precvikali**. (NL, 1975., 1247 (7127), 4)
- Krafne se brzo **sklofaju**. (NL, 1965., 721, 8)
- **Zdinstajte** povrće i dodajte začine! (NL, 1965., 721, 8)
- Za **zašarafiti** tu vidu ne treba mudrosti. (NL, 1995., 1662, 6)

Najveći broj glagolskih germanizama u našem korpusu ima infinitivni nastavak **-ati**. Navest ćemo nekoliko primjera: *dihitati*<*dichten*, *drukati*<*drücken*, *faliti*<*fehlen*, *glancati*<*glänzen*, *klofati*<*klopfen*, *kušati*<*kosten*, *šaltati* <*schalten*, *šparati*<*sparen*, *špotati*<*spotten*, *tancati*<*tanzen*, *vagati* <*wägen*. Znatno broj glagola završava s nastavkom **-irati**. Većina tih glagola ima u modelu nastavak **-ieren**: *cementirati*<*zementieren*, *pakirati*, *spakirati* <*packen*. Glagoli s nastavkom **-iti** vrlo su raznoliki s obzirom na vid i značenja. Neki imperfektivni glagoli imaju svoje perfektivne parnjake nastale tvorbom pomoću različitih prefikasa, kao npr.: *cukriti* / *zacukriti* <*zuckern*, *faliti*/*popaliti*<*fehlen*, *šarafiti*/*prišarafiti*/*zašarafiti* <*schrauben*. Primjeri glagola našeg korpusa s nastavkom **-ovati** su: *filovati*<*füllen*, *pakovati* <*packen*, *špikovati*<*spicken*, *štelovati*<*stellen*.

- Djeca su se skoro uvijek s njim **špotala**. (NL, 1975., 1233 (7113), 7)
- Slike, knjige i rječnike **pakiramo** u velike kartonske kutije. (NL, 1995., 8084, 14)
- Ako je familija veća a budžet manji onda se koka **filuje**, ispunja nadjevom. (NL, 1965., 704, 8)

PRIDJEVI, PRILOZI, BROJEVI

U analiziranom korpusu manje su zastupljeni pridjevi u odnosu na imenice i glagole. Pridjevske germanizme s obzirom na njihov model u njemačkom jeziku možemo podijeliti na pridjevske germanizme čiji je model njemački pridjev i pridjevske germanizme čiji model nije njemački pridjev. To su pridjevi izvedeni od imeničkih germanizama tj. radi se o opisnim, odnosnim ili posvojnim pridjevima koji su nastali izvođenjem pomoću pridjevskih sufikasa. To znači da je u potpunosti došlo do njihove adaptacije i da samim time podliježu sustavu

deklinacije hrvatskoga jezika, uzeli su nastavke hrvatskoga jezika i dekliniraju se kao hrvatski pridjevi. Ovoj skupini možemo pridodati još jedan pridjev nastao derivacijom, primjerice pridjev *grintav*, pridjev izveden iz imenice *Grind* ili opisne pridjeve *flekav*<*Fleck* i *kičav*<*Kitsch*. Nekoliko pridjeva adaptiralo se u hrvatskom jezičnom sustavu dodavanjem sufiksa **-an***bezeciran* (*besetzt*), *kariran* (*kariert*) ili **-ak***frižak* (*frisch*), a neki od njih izvedeni su od glagola: *ušparan* (*sparen*). Komparativ i superlativ ne iskazuju se nastavcima, već opisno, analitički. Ne razlikuju se određeni i neodređeni oblik. Takvi primjeri su: *braon*, *braun*, *cikcak*, *falš*, *fraj*, *glanc*, *rosa*, *švorc*, *ziher*. Međutim, neki pridjevi koji su imali takve karakteristike u primarnoj adaptaciji, zamijenili su u sekundarnoj adaptaciji njemački sufiks hrvatskim sufiksom za pridjeve i zato pokazuju sve pridjevske kategorije na isti način kao pridjevi hrvatskoga jezika: *frižak*, *šlampav*. Veći je broj pridjeva izvedenih u sekundarnoj adaptaciji od imenica koje su se već adaptirale kao germanizmi. Takvi pridjevi se izvode tvorbenim načinima hrvatskog jezika i pokazuju sve pridjevske kategorije kao i izvorni pridjevi hrvatskog jezika: *flekav*, *špicast*, *vicast*, *vickast*, *šablonski*. Najveću skupinu pridjeva našeg korpusa čine pridjevi čiji modeli nisu njemački pridjevi, već su najčešće izvedeni od imeničkih germanizama. Radi se o odnosnim ili posvojnim pridjevima koji su nastali izvođenjem, pridjevskim sufiksima **-ov**, **-in** i **-čki/-ski/-ški**, npr.: *gastarbajterski*<*Gastarbeiter*, *kuglaški*<*Kegelbahn*, Drugu skupinu čine opisni, gradivni i posvojni pridjevi³⁹ koji završavaju nastavcima **-an**, **-ast**, **-en**, **-ov**. Navest ćemo nekoliko primjera: *bezeciran* < *besetzen*, *gusen* < *Gußseisen*, *kariran* < *kariieren*, *kičast*<*Kitsch*, *majstorov* < *Meister*, *pekarov* < *Bäcker*, *šparan* < *sparen*, *ušminkan* < *schminken*.

- *Povoljno prodajem karirane navlake za auto.* (NL, 1985., 1769 (7569), 28)

- *Gusene kade nisu zdrave.* (NL, 1985., 1769 (7569), 25)

- *Ona pjeva u gastarbajterskoj diskoteci u Beču za iznos veći od 50 tisuća eura.* (NL, 2005., 8616, 3)

- *Ušminkani gangster.* (NL, 2005., 8602, 39)

Najveći dio korpusa germanizama koje smo istraživali u navedenim novinama čine imenice, glagoli i pridjevi. Međutim u našem korpusu naišli smo i na nekoliko priloga, čestica, uzvika i brojeva. Među zamjenicama, prijedlozima

³⁹ Po značenju se pridjevi dijele na opisne, gradivne i posvojne. Opisni (kvalitativni) pridjevi izriču različite osobine i odgovaraju na pitanje kakav, gradivni (materijalni) pridjevi izriču od čega je što napravljeno, a posvojni (posesivni) pridjevi znače pripadanje ili kakvu drukčiju povezanost onoga što znače imenice uz koje stoje s onim što znače riječi od kojih su izvedeni. U: Barić, E. e et., *Gramatika hrvatskoga jezika*, 2. izdanje, Školska knjiga, Zagreb 1990, p. 93.

i veznicima nismo naišli ni na jedan primjer germanizama. Od nepromjenjivih vrsta riječi u našem korpusu prisutni su prilozi, kao npr. *ganc* i *ziher*. Modeli navedenih priloga su njemački pridjevi. Dva priloga koji označavaju stupanj osobine koriste se isključivo uz pridjev koji modificiraju, a to su: *ganc* (novo) i *reš* (pečeno). Oni se u našem korpusu uvijek pojavljuju u ovoj vezi. Posuđenice *ganc* i *reš*, koje se u njemačkom javljaju kao pridjevi ili prilozi, u hrvatskom jeziku mogu isključivo imati atributnu funkciju uz kakav pridjev i ne podliježu deklinaciji ili komparaciji. U korpusu smo zabilježili mjesne priloge koji izražavaju smjer *curik*<*zurück* i *rikverc*<*rückwärts*. Dok se prilog *curik* najčešće upotrebljava u zapovjednim izrazima ili rečenicama, prilog *rikverc* u našem korpusu javlja s prijedlozima **u** ili **na** u službi imenice. (npr. *ići u rikverc/ići na rikverc*). U našem korpusu zabilježili smo jedan primjer u kojem replika “*curik*” ima funkciju uzvika, *curik*<*zurück*. Od brojeva smo zabilježili oblik *cen tauzen*, kao i posuđenice *ajnc*<*eins* i *cvancig*<*zwanzig*, koje se koriste uglavnom u kartaškoj terminologiji, u igri šnapsa.

- *Meso je bilo reš pečeno.* (NL, 1975., 1232 (7112), 11)
- *Najprije je zavezao u rikverc, a zatim ravno.* (NL, 1995., 8084, 9)
- *A ona meni, idemo, vrati se, curik!* (NL, 1985., 1150, 8)
- *Ti meni cen tauzen, a ja tebi pet stoja curik!* (NL, 1975., 1235 (7115), 6)
- *Stalno je igrao na ajnca.* (NL, 1965., 743, 8)
- *Imao je još samo cvanciga i migao u pravcu starog Jakova.* (NL, 1965., 743, 8)

SEMANTIČKA PRILAGODBA GERMANIZAMA

U procesu jezičnih dodira dolazi do različitih promjena na semantičkoj razini, pri čemu se u prvom redu misli na dijakronijske promjene nastale u značenju posuđenica. Kad govorimo o semantičkoj adaptaciji germanizama našega korpusa, utvrđujemo da je većina posuđenica zadržala svoje izvorno značenje. Neke su riječi u semantičkom smislu doživjele promjene sužavanja ili proširenja značenja, dok su druge riječi dobile pejorativno značenje. Sve posuđenice, bez obzira na značenje, prolaze kroz proces primarne adaptacije, koju karakterizira bilo zadržavanje jednakog broja značenja modela, ili suženje značenja. Samo malen broj posuđenica prolazi kroz proces sekundarne adaptacije, u kojemu dolazi do proširenja značenja.⁴⁰ Širenje značenja uvijek je rezultat sekundarne adaptacije, uslijed koje, na primjer riječ *frajer* (*Freier*) može biti ne samo “momak za

ženidbu" ili "slobodan mladić", "neoženjen mladić", kao u njemačkome jeziku, već i "bahata i umišljena osoba koja često puta skreće na sebe pozornost". Ta riječ je u našem korpusu proširila značenje iz "neoženjen mladić" u općenito "mladić", ali može imati – ovisno o kontekstu – i pejorativno značenje "uobražen mladić"⁴¹. Ova pojava najčešće se javlja kada se pored osnovnog značenja riječi posuđenici pridodaje još neko, najčešće figurativno značenje, koje njemačka izvorna riječ ne posjeduje. U našem korpusu zabilježili smo još nekoliko takvih primjera, tako npr. riječ *šmekati* (*schmecken*) stoji u značenju "prijeti", kao i u značenju "nekoga ili nešto smatrati dobrim, dragim". Zatim riječ *hauba* (*Haube*) ima najčešće značenje "dijela automobila", međutim označava i "spravu za sušenje kose".

- *Kao da bi ispao frajer.* (NL, 1995., 8055,10)

- *Pojedinim zastupnicima takve odluke nisu "šmekale".* (NL, 1995., 8055, 5)

- *Prodajem felge, sa i bez guma, haubu, komandnu tablu s maskom i još neke dijelove Golfa benzince 78/80. g.* (NL, 1995., 8051, 36)

Iz analiziranog ćemo korpusa posebno izdvojiti tri imenice, *mašina*, *šalter* i *špica*, koje imaju više značenja. Tako npr. imenica *mašina* ima dva osnovna značenja: "stroj" i "motorno vozilo". Međutim u našem korpusu je nalazimo i u značenju "zrakoplova", ali i "stroja za pletenje ili šivanje", "perilice", "stroja za mljevenje mesa", "pisačeg stroja", "tiskarskog stroja" i "električnog stroja". Ta imenica se javlja kao dio složenice, kao npr.:

- *Vlasnici deviznih sredstava moći će sigurno kupovati "Bagatove" mašine i u svim prodavaonicama tvornice.* (NL, 1965., 703, 2)

- *Na gotovo svakih pedeset metara po jedna, i ne samo smeća nego i odbačenih peći, šporeta, hladnjaka, vešmašina i svega drugog.* (NL, 1985., 1763 (7563), 13)

a nekad kao pridjevski atribut:

⁴⁰ Filipović uvodi podjelu promjena u semantičkoj ekspanziji, koja se temelji na razlikovanju između primarne i sekundarne adaptacije. Promjene u semantičkoj ekstenziji predstavljaju suženje i proširenje značenja modela. Kako u nekim slučajevima može značenje modela ostati u replici nepromijenjeno, javljaju se tri moguća oblika tih promjena: a) nulta semantička ekstenzija, b) suženje značenja i c) proširenje značenja. Usp. Filipović, Rudolf, *Teorija jezika u kontaktu: uvod u lingvistiku jezičnih dodira*, JAZU-Školska knjiga, Zagreb 1986, p. 161.

⁴¹ Anić, Vladimir, *Rječnik hrvatskog jezika*, Novi Liber, Zagreb 1998, p. 200, značenje ove replike objašnjava kao 'osobu, kicoša koji se pomodno oblači i sl. i nastoji se time istaknuti u svojoj sredini', zatim kao 'površnog mladića, nespretnjakovića', a Klaić, Bratoljub, *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 1998, p. 449' / prvotno/ kao slobodnog čovjeka, tj. neženju', a potom kao 'dragog, dragana, ljubavnika' i sl. Ovu repliku bilježe i Anić, Vladimir/Goldstein, Ivo, *Rječnik stranih riječi*, Novi Liber, Zagreb 1999, p. 455 i Striedter-Temps, Hildegard, *Deutsche Lehnwörter im Serbokroatischen*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden 1958, p. 124, a Schneeweis, Edmund, *Die deutschen Lehnwörter im Serbokroatischen in kulturgeschichtlicher Sicht*, Berlin 1960, p. 138 navodi i repliku *frajar*.

- Pisaća **mašina** za formulare. Ova **mašina** se mnogo ne razlikuje od danas poznatih električnih **mašina** osim što na mehanizmu upravljanja ima posebno fotoelektrično oko. (NL, 1965., 712, 8)

- Hitno prodajem razne galanterijske strojeve kao: širf stroj, dvije špaltarice, dvije **štanc mašine** koje služe i za zlatotisak i dvije "Singer" šivaće **mašine**. (NL, 1985., 1727 (7527), 12)

Imenica **šalter** javlja se u više značenja, i to: prvo, "šalter kao okance", "pregradnik na pošti (željeznici, blagajni, banci i sl.)" i drugo, "prekidač el. struje", "sklopka".

Vozačke iskaznice na tri **šaltera**. Zbog toga je povećan broj djelatnika koji rade na tim poslovima, tako se radi na tri **šaltera**. (NL, 1995., 8094, 9)

Imenicu **špica** nalazimo u sljedećim značenjima: prvo, "šiljak", "vrh", drugo, "središte društvenog života", treće, "vrhunac čega (sezone)", četvrto, "vrijeme najintenzivnijeg gradskog prometa".

- Inače, Budipeštani i Budimpeštanke, stariji i mlađi, vode računa o izgledu ali nema "ušminkanosti" tipične za hrvatska korza i **špice**. (NL, 2005., 8580, 29)

Semantička proširenja često se odnose na dodavanje pejorativnoga⁴², figurativnoga ili prenesenoga značenja posuđenicama. Tako npr. pejorativno značenje u našem korpusu imaju imenice *frajla*, *frajlica* i *hohštapler*. Imenice *frajla* i *frajlica* označavaju stare cure (tj. djevojke koje su propustile priliku udati se), a *hohštapler* označava osobu koja se pravi važna, koja želi ostaviti dojam da vrijedi više nego što to uistinu jest.

- Znaju kako treba obrlatit' mušku glavu, pa na sastanak odlaze dotjerane kao **frajle** ili **frajlice**. (NL, 1965., 703, 7)

- Svakom iole normalnom čovjeku od svega ovoga, od srpskih zločina "belosvetskih **hohštaplera**" već se naprosto gadi. (NL, 1995., 8071, 2)

Preneseno značenje ističemo kod glagola *štekati* (*stecken*). Taj glagol u prenesenom značenju znači "zapinjati", "ne ići po planu". Njemačka posuđenica *šljam* se ne koristi u prvotnom značenju "mulj", već samo u prenesenom značenju "ljudi s dna društva". Figurativno značenje imaju i posuđenice *huncut* i *cuga*,

⁴²Prema Filipoviću pejorizacija je također promjena značenja do koje dolazi tek u razdoblju sekundarne adaptacije, tj. kad je replika potpuno integrirana u sustav vokabulara jezika primatelja. U: Filipović, Rudolf, *Teorija jezika u kontaktu: uvod u lingvističku jezičnu dodira*, JAZU-Školska knjiga, Zagreb 1986, p. 178.

te glagol *cugati*. Njemačka riječ *Hundsfott* znači "hulja, nitkov", a posuđenica *huncut* ima značenje "mangupa", "vragolana", ali i "osobe koja izvodi nepodopštine". Nadalje, imenica *cug* se pojavljuje u značenju "nešto odmah, iz prvog pokušaja, popiti ili napraviti". Od riječi *šminka* (*Schminke*) nastao je *šminker* koji označava "osobu koja pretjerano drži do svog izgleda".

- *Koliko je na parketu dobro, na katu "šteka", tu zapinje i uopće nisam optimist kada je o skorijoj budućnosti riječ.* (NL, 1995., 8079, 20)

Prilikom semantičke adaptacije nailazimo i na pojavu semantičkog suženja. Ta promjena se odnosi na poliseme, a nikako na homonime ili homografe. Posuđenica *ganc* u hrvatskom upotrebljava se samo u kombinaciji s pridjevom novo i može se samo primijeniti u odnosu na neki novi još neupotrijebljen izraz. Do promjene u značenju je došlo kod pridjeva *falš* i *feleran*; *falš* se odnosi na osobe i na stvari, dok se pridjev *feleran* može odnositi samo na predmete.

- *Pa zar da ja s jednom falšom reportažom srušim sve ovo što sam stvorio godinama?* (NL, 1995., 8053, 11)

ZAKLJUČAK

Proučavanje jezičnog posuđivanja, kao posljedica jezičnih dodira ima vrlo važnu ulogu u tradiciji kontaktnog jezikoslovlja. Ulazak posuđenica iz njemačkog jezika u hrvatski jezik neprekidno traje već stoljećima. Promatramo li prostor sjeverne Dalmacije, koji geografski neposredno nije vezan uz zemlje njemačkoga govornog područja, kao i činjenicu da su talijanski jezik i kultura zbog neposredne geografske blizine ostavili jači trag na ljude i jezik ovdašnjeg kraja, možemo zaključiti da su na sjevernodalmatinskom prostoru u analiziranim tekstovima tjednih novina *Narodni list* od 1955. do 2005. godine, zastupljenost i učestalost germanizama veoma značajni. S gledišta vertikalne raslojenosti jezika možemo zaključiti da je najveći broj rečenica novinskih tekstova pisan standardnim jezikom. Dio je pisan na lokalnom narječju a dio sadrži književne tekstove manjeg opsega, primjerice kratke priče, kronike, putopise, kraće novele, crtice, humoreske, pjesme, podliske i feljtone. Većina tekstova monološkog je tipa, dok je samo manji broj tekstova dijaloški. Najveći ukupni broj germanizama u analiziranim novinskim tekstovima *Narodnog lista* zabilježen je 1985. (518) i 2005. godine (558). To ukazuje na činjenicu da su gospodarski razlozi odigrali određenu ulogu u prenošenju posuđenica iz njemačkog jezika u hrvatski jezik: velik broj naših radnika na privremenom radu u zemljama njemačkoga govornog područja, sve brži razvoj turizma i dolazak značajnog broja turista iz zemalja iz

zemalja njemačkoga govornog područja.

U korpusu smo istražili specifičnosti prilagodbe njemačkih posuđenica i utvrdili njihova glavna obilježja na morfološkoj i semantičkoj razini. Zaključujemo da se leksički elementi preuzeti u jezik primatelj uglavnom prilagođavaju njegovu morfološkom sustavu. Utvrdili smo i to da imenice, u odnosu na sve ostale vrste riječi, čine daleko najveći postotak germanizama te da se oblikuju pomoću nastavaka za imenice hrvatskog jezika i to tako da se uglavnom slažu u rodu i padežu s imenicama u hrvatskom jeziku. Određivanjem kategorije prirodnog i gramatičkog roda, utvrdili smo da se najveći broj imeničkih posuđenica javlja u muškom i ženskom rodu. Srednjeg su roda uglavnom posuđenice supstantiviranih infinitiva. Također smo utvrdili da su se imenske posuđenice u potpunosti integrirale u sustav deklinacija jezika primatelja, pa se sklanjaju prema paradigmi ovisno o rodu, i to tako da gube ili primaju određeni morfem. Sve imenice prema gramatičkim pravilima hrvatskoga jezika imaju i kategoriju broja. Mnoge složene imenice preuzete su kao cjelina, dok se manji broj imenica u našem korpusu pojavljuje u skraćenom obliku, a isto tako bilježimo i primjere hibridnih posuđenica. Najveći broj posuđenica ima nastavke -ar i -er, te se posuđenice velikim dijelom odnose na osobe ili zanimanja, te predmete iz materijalnog ili tehničkog područja. Imenice ženskog roda završavaju najčešće na nastavak -a, a ako označavaju pripadnost ženskom rodu za pojedina zanimanja, hranu ili stvari, također završavaju na nastavke -ca/ -ica, te na -ija ili -na. Pomoću nastavka -anje izvedena je većina glagolskih imenica, koje u našem korpusu čine imenice srednjeg roda. Za razliku od augmentativa, kojeg bilježimo samo u jednom primjeru našeg korpusa (*škaretine*), deminutiv se pojavljuje češće (*kiflič*, *knedlica*, *šnalica*, *štalica*). Glagoli čine drugu po veličini skupinu germanizama u našem korpusu (s ponavljanjima ukupno 262). Zabilježili smo velik broj primjera u kojima je od posuđenih glagola preuzet samo korijen riječi, te mu je dodan hrvatski infinitivni nastavak, tako nastali glagol preuzima konjugaciju hrvatskog jezičnog sustava. Zabilježili smo i glagole nastale derivacijom, kao i glagole koji su prilikom adaptacije u hrvatski jezični sustav dobili kategoriju povratnosti (*švercati se*, *zalaufati se*). Neki su glagolski oblici doživjeli skraćivanje, dok su neki prošireni prefiksima. Pridjevi su treća najzastupljenija vrsta promjenjivih riječi našeg korpusa (ukupno 224) i izvedeni su najčešće od imeničkih modela u sekundarnoj adaptaciji (*flekov*). Veći dio pridjeva adaptirao se u hrvatskom jezičnom sustavu dodavanjem sufiksa, pri čemu se izvode tvorbenim načinima hrvatskog jezika i pokazuju sve pridjevske kategorije kao i izvorni pridjevi hrvatskog jezika. Komparativ i superlativ se u dijelu korpusa pridjeva ne pokazuju nastavcima, već opisno, analitički (*blond*, *još više blond* itd.). Ostale vrste riječi su srazmjerno malo zastupljene u primjerima našeg korpusa. Od nepromjenjivih

riječi zabilježili smo nekoliko priloga (*ganc*) i brojeva (*cvancig*).

Na semantičkoj razini većina posuđenica prilikom semantičke adaptacije zadržala je svoje izvorno značenje. Ali u procesu primanja u hrvatski jezik mnoge su replike doživjele pogoršavanje značenja ili dobile određene, uglavnom negativne konotacije (npr. *frajer*, *frajerica*, *grintav*, *huncut*). Određeni broj replika doživio je u semantičkom smislu promjene sužavanja ili proširenja značenja. U replika preuzimanja polisemičnih modela utvrdili smo samo jedno od značenja modela (*drukati*), a tek u neznatnom broju posuđenica našeg korpusa preuzeto je više značenja (*šalter*). Semantička proširenja uglavnom su vidljiva prilikom nastajanja pejorativnog ili prenesenoga značenja, koje njemački model ne posjeduje, tako npr. glagoli *cvikati*, *šmekati* ili, češće imenice, kao i imenice s višestrukim značenjem kao što su *mašina*, *šalter* i *špica*. Samo u malom broju posuđenica zadržalo se tek preneseno značenje, kao u primjeru glagola *drukati*. U primjerima našeg korpusa naišli smo i na nekoliko primjera skraćena složenih modela, zatim poluprevedenica, ali i direktno preuzetih njemačkih složenica.

Posuđenice iz njemačkog jezika pripadaju velikom broju leksičkih polja. Utvrdili smo da se veći broj posuđenica zabilježenih u analiziranom novinskom korpusu odnosi na: tehničke nazive za robu, alate i strojeve; obrt i građevinarstvo; automobile, njihove dijelove i popravak; namještaj i predmete vezane uz kućanstvo; pojmove koji se odnose na hranu i piće; turizam i ekonomiju; vojsku i naoružanje. Našom analizom odabranih izdanja *Narodnog lista* u razdoblju od 50 godina utvrdili smo da se tendencija nestajanja germanizama iz hrvatskog jezika nije smanjila, naprotiv možemo zaključiti da je i u području sjeverne Dalmacije prisutnost njemačkog jezika još uvijek veoma značajna.

LITERATURA

Babić, Stjepan, *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*, HAZU-Globus, Zagreb 2002.

Babić, Stjepan, *Njemačke posuđenice u hrvatskom književnom jeziku*. U: *Hrvatska jezikoslovna čitanka*, Globus, Zagreb 1990., pp. 214-224.

Barić, E./Lončarić, M./Malić, D./Pavešić, S./Peti, M./Zečević, V./Zinka, M., *Gramatika hrvatskoga jezika*, 2. izdanje, Školska knjiga, Zagreb 1990.

Brinker, Klaus, *Linguistische Textanalyse, Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden*, Erich Schmidt Verlag, Berlin 1985.

Filipović, Rudolf, *Jezici u kontaktu i jezično posuđivanje, Suvremena lingvistika*, 4, Zagreb 1967., pp. 27-89.

Filipović, Rudolf, *Teorija jezika u kontaktu: uvod u lingvistiku jezičnih dodira*, JAZU-Školska knjiga, Zagreb 1986.

Gojmerac, Mirko, *Hrvatski i njemački. Zbornik zagrebačke slavističke škole*, Zagreb 2001., pp. 181-190.

Ivanetić, Nada, *Germanismen in den čakavischen Mundart von Bribir. Zagreber germanistische Beiträge*. Zagreb 1997., pp. 109-129.

Krpan, Tomislav, *Germanizmi u hrvatskom jeziku sjeverne Dalmacije*, Sveučilište u Zadru, Zadar 2007. (magistarski rad)

Lohde, Michael, *Wortbildung des modernen Deutschen*, Gunter Narr Verlag, Tübingen 2006.

Muljačić, Žarko, *O dojema vrstama hrvatskih 'pseudoromanizama'*, *Filologija*, knjiga 40, Zagreb 2003., pp. 95- 112.

Pavić Pintarić, Anita/Biljan, Nikolina, *Germanizmi u ličkome tjedniku "List"*, *Didaktički putokazi*, 58, 2011., pp. 46-49.

Piškorec Velimir, *Germanizmi u govorima đurđevačke Podravine*, FF- press, Zagreb 2005.

Riehl, Claudia Maria, *Sprachkontaktforschung, Eine Einführung*, Günter Narr Verlag, Tübingen 2004.

Schneeweis, Edmund, *Die deutschen Lehnwörter im Serbokroatischen in kulturgeschichtlicher Sicht*, Berlin 1960.

Skelin-Horvat, Anita, *Posuđivanje u jezik u doama razdobljima*, *Suvremena lingvistika* 57/58, Zagreb 2005., pp. 93-104.

Stojić, Aneta, *Semantička prilagodba nadregionalnih njemačkih posuđenica*, *Fluminensia*, god. 18, br. 1, Rijeka 2006., pp. 51-63.

Striedter-Temps, Hildegard, *Deutsche Lehnwörter im Serbokroatischen*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden 1958.

Štebih Golub, Barbara, *Germanizmi u kajkavskome književnom jeziku*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb 2010.

Turk, Marija, *Germanizmi u sjevernočakavskom arealu*, Fluminensia, Rijeka 2005., pp. 1-14.

Žepić, Stanko, *Austrijski njemački u Hrvatskoj*. Đurđevački zbornik, Đurđevac 1996., pp. 309-319.

Žepić, Stanko, *Zur Geschichte der deutschen Sprache in Kroatien*. Zagreber germanistische Beiträge 11, Zagreb 2002., pp. 209-227.

RJEČNICI:

Anić, Vladimir, *Rječnik hrvatskog jezika*, Novi Liber, Zagreb 1998.

Anić, Vladimir – Goldstein, Ivo, *Rječnik stranih riječi*, Novi Liber, Zagreb 1999.

Duden, *Etymologie. Herkunftswörterbuch der deutschen Sprache*, Bibliographisches Institut, Mannheim 1963.

Duden, *Deutsches Universalwörterbuch A-Z*, Dudenverlag, Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich 1996.

Duden, *Das große Fremdwörterbuch*, Dudenverlag, Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich 2007.

Klaić, Bratoljub, *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 1998.

Kluge, Friedrich, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, Walter de Gruyter, Berlin 1183/1975.

Österreichisches Wörterbuch 1-2, ur.: H. Fussy/U. Steiner, News Edition, Wien 2001.

Simeon, Rikard, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva I, II*, Matica hrvatska, Zagreb 1969.